

3. Dějiny kuželkářského sportu

3.1 Historie kuželkářského sportu obecně

Historie „hry koulí do kuželek“ sahá bez možnosti bližšího určení hluboko do starověku. Lze se však jen dohadovat, zda motivy z nástěnných maleb a reliéfů či záznamy na papýrových svitcích mohou či nemohou být seriózním argumentem tvrzení, že šlo o sportovní zápolení v kategoriích blízkých kuželkářskému sportu. Nepopíratelným faktem přesto je, že celá spektra indicií ukazují do období babylonské říše 4500 let př.n.l., do starých říší egyptských faraónů, starověkého Řecka či římského impéria. Historikové se nicméně nakonec shodli a považují za prokázané, že hra vznikla v Asii. Postupně se rozšířila do oblastí dnešního Řecka, o čemž svědčí i písemné zmínky v Homérově díle z 12. století př.n.l. V závěru 8. a v průběhu 7. století př.n.l. přenesli řečtí kolonisté hru do okupované Sicílie a jižní Itálie. Z doby, kdy se Řecko dostává pod nadvládu Makedonie (338 př.n.l. – 146 př.n.l.), pochází písemné svědectví o starořeckém soutěžním turnaji, jehož součástí bylo zápolení velmi podobné hře do kuželek.

Význačný dějepisec Athenaios líčí osudy šlechticů z Ithaky a sousedních ostrovů ucházejících se o jmění Ulisovo, jímž nebylo nic menšího než bohatá nevěsta a majetek. 108 mužů zakulacenými kameny koulelo na cíl, sestavený z kamenných kvádrů a představujících božskou Penelopu. Za římského impéria v době od 4. století př.n.l. hra expandovala díky postupu legií i do severních oblastí evropského kontinentu.

Forma hry se měnila. Kameny létaly ke vzdálenému cíli nejprve vzduchem, posléze byly kouleny po udusané zemi na kolíky, které byly rozestaveny v přiměřené vzdálenosti na volném prostranství. Postupem času byla dráha hodu ohraničována vsazenými balvany, později otesanými trámy. Vznikaly tak první zpočátku nekryté, později zastřešované kuželničky. Zem mezi vzniklými mantinely byla upravována. Zpočátku zarovnána a udusána, později pokryta pískem. Mantinely z trámů nahradila speciálně připravovaná prkna. Kamenné koule vystřídaly koule z tvrdého dřeva, jednoduché kolíky ustoupily dřevěným kuželům různých velikostí, tvarů a počtu.

V novodobější historii se můžeme poprvé opřít o svědectví hry do kuželek až v Rothenburské kronice z 12. století, i když nepřímé náznaky dokumentují její provozování i v „pohanských dobách“. Novější doložitelné prameny ze 14. století hovoří o kuželnících již jako o sportovním zápolení. Učený český historik Gelasius Dobner se ve svém díle Monumenta historice Bohemiae zmiňuje o tom, že král Přemysl Otakar II. zakazuje našim předkům hru v kuželky.

Obliba hry rychle rostla. Soutěže se z pohledu doby velmi bouřlivě vyvíjely, měnily formu a posilovaly svoji pozici v nabídce společenských zábav. Nezřídká se zápolení stávala i bojem o hodnoty věčné. Z původně příjemné zábavy se

stávala hra zdrojem záští a svárů a mnoho našich dávných předků dokázalo za jedno odpoledne přijít o majetek. Tady lze hledat příčinu, proč byly kuželky i nadále zakazovány stejně jako vrhcáby. Dozvídáme se, že i Karel IV. „ ... zakázal hru v kuželky a kostky o peníze.“ Zikmund Winter ve svém dílku „Kulturní obrazy měst českých“ uvádí, že „ ... na Jana Červenku z Turnova museli v roce 1592 zbrojně vyjít dva desátky i s rychtářem, aby ho ztrestali, protože dopustil hru v kuželky ve dny sváteční i jiné na potupu města a zhoršení jiných dobrých lidí mimo již několikátou záповěď.“ Hru bylo zapovězeno hrát v adventním období a od konce masopustu do bílé soboty velikonoční. Dekretem francouzského krále Karla V. z roku 1370 byl vydán zákaz veřejného provozování hry, ale bylo dovoleno mít na vlastním trávníku kuželník zvaný „la boule sur la vert“, zkráceně boule vert. Je oprávněná domněnka, že tento název dal vzniknout jménům širokých pařížských ulic – bulvár. Tak jako každý zákaz, tak byla porušována i nařízení o zákazu hry v kuželky. Viníci byli nezřídká přísně trestáni. V brněnském policejním řádu z doby císaře Josefa II. se v desátém paragrafu zakazuje hrát o nedělích a svátcích pod trestem deseti říšských tolarů před čtvrtou hodinou odpolední.

Jan Ámos Komenský doporučuje kuželky jako hru „ ... velmi vhodnou pro pohyb těla a osvěžení ducha.“ Básnická sbírka Noner od německého básníka Hugo van Timerga důsledně popisuje hru do kuželek, byť hovoří vždy jen o třech kolcích. Zmínky o hře nacházíme v díle německého básníka Murnera z roku 1522, jakož i v díle Williama Shakespeara, posazeném do doby panování krále Richarda II. na přelomu 15. a 16. století. Na německých perokresbách z této doby bývá devět kuželek postaveno do čtverce a jsou sráženy buď házenou koulí nebo koulí zavěšenou na šibenici, na anglických stojí kuželky v jedné řadě a hází se do nich pálkou z hlubokého dřevu. Analogii této formy nacházíme dodnes v Rusku a na Ukrajině, kde jsou od dob carských gubernií nesmírně oblíbeny tzv. gorodky, nazývané v sibiřské oblasti rjuchi, ve vratské gubernii děrevjanyje babky, na Ukrajině skrakli a na Kubáni klekti.

O velkém rozšíření kuželek lze hovořit v souvislosti s technickým pokrokem 19. století. Zmínky o hře najdeme v české literární klasice. Jindřich Šimon Baar (1869-1925) v díle Paní komisarce prozrazuje myšlenky sedláka Krále, který veze osvícenského kaplana Fastra z Klenčí do Kouta : „Ať se vymluví, vyvzteká. Než dojedeme do Kouta, vykouří se mu všechn hněv z hlavy a místo na kancelář zajedem rovnou na kuželnu, napijem se, zahrajem si kuželky nebo karty a bude po zlosti.“ V díle Jana Herbena (1857-1936) se dočteme, že „rád si v neděli zašel do hospody nebo na kuželnu.“ „ Staří mají rádi kužilký a karty, chlapičtí pěstují vášnivě ťukačku.“ Karel Matěj Čapek – Chod (1860-1927) našel v kuželnících trefná přirovnání „ ... stojíš celej nakřivo, jako bys hodil do kuželek a koukal, kolik jich padne.“ Gabriela Preissová (1862-1946) hovoří o šafáři a jeho potěšení z kuželkové hry.

Vzácné a obsáhlé svědectví se váže k osobě Jaroslava Vrchlického. Profesor Jan Urban Jarník byl nadšeným kuželkářem a byl v roce 1893 „nesvrženým velmistrem Obce dřevorubců 18. chasy U Čápa v Potštejně“. V předvečer čtyřicátých narozenin Jaroslava Vrchlického dne 15. února 1893 byl učiněn návrh, aby jeden honér toho večera byl hrán na počest Vrchlického a aby mu o tom bylo učiněno sdělení. Vrchlický převzal zprávu od velmistra Kinraje a odpověděl na ni básní věnovanou slavné Obci dřevorubců.

Poslání slavné Obci dřevorubců 18. chasy U Čápa, k ruce velmistra Naj Naru Kinraje s díkem a pozdravem.

*Za honér, kterým jste mne obmyslili
v den, v okno mé kdy ťukla čtyřicítka,
Vám, slavní dřevorubci, druzi milí
chci děkovat se upřímně a zkrátka.*

*Váš velmistr, jenž dobře cílí
Vám poví, k básni jak to svůdná látka,
jsouť lidská léta jako kuželky
a v losu jich zřím rozdíl nevelký.*

*Kdos neznámý si rovněž s nimi hraje,
a padají, ó přátelé, až běda.
Všech devět, král jak hora Himáláje
se vzpupně kráse mezi nimi zvedá.*

*V tom z prostředka neb náhle odkud z kraje
sem švihne kouli, věčný neposeda,
bác, fanka letí, král se zakolíbá,
rtem dřevěným arény písek líbá.*

*Ten král, pánové, rok čtyřicátý,
co zbude potom, král když je dolů sražen?
To ostatní jen zbytky jsou a ztráty,
pták oškubaný, zajíc z kůže stažen,
to valčík již před hřbitovními vraty
sen mládí vedrem skutečnosti sražen;
však – co platno? Nechť čas dále letí –
Vy umíte si vždycky zakouletí.*

*Nuž, koulejte dál, statní dřevorubci,
na osud v kuželnách zahrajte si.
Kdož truchlí pro mamostí, jsou jen hlupci,
jak Horác chytněm chvílku za pačesy.*

*V sled pojde všecko, včely jako trubcí,
tož zazpívejme „Zahučely lesy“
a sklenici s plzeňským výše k tomu
a kuželky ať duní hlukem hromu.*

V Praze, dne 1. března 1893

Kuželky nabízely nepřeberné množství soutěžních variací, např. **bank**, **honér**, **kasino**, **aleger** či **lybynet**. Později přibýly soutěžní kategorie **sokolská** a **válečná** a zábavné varianty jako **domečková**, **chaloupková**, **rohová**, **násobilka** či **letecká**. Takřka všechny se vyznačovaly tím, že hráč hrál v jednom sledu minimálně hodů, nezřídka jen jeden. Na účastníky her nebyly kladeny žádné zvláštní požadavky. Fyzická kondice v podstatě nehrála roli, hrálo se v občanském oděvu s čepicí na hlavě, často s fajfkou či cigárem v ústech.

3.2 Závodíště a nářadí

Závodíštěm rozumíme prostor, který je určen pro hru v kuželky - kuželkářský sport. Výstavba závodíšť od doby vzniku hry až po dnešní dobu má ve svém vývoji mnoho forem, podmíněných dobou a prostředím, a to v závislosti na systému samotné hry.

Závodíště dřívě.

Kolem 18. století se stavěla pro hru v kuželky trvalá závodíště v zahradách, na klášterních dvorech i na zámčích šlechtických rodů. Hrací plocha se pečlivě upravovala a po délce ohraničila trámy. K ochranění závodíště i účastníků hry před povětrnostní nepohodou se upravovaly nad prostorem závodíšť stříšky.

Zábavu ale hledal i střední stav a nemajetní. Vznikaly zahradní kuželníky s hrací plochou z jílu, dusané hlíny - speciální k tomuto účelu připravované, často posypané ještě jemným, přesátým pískem - a později ojedinele i z betonu. Vybudovat kuželnu stálo peníze, stavět tedy mohli pouze ti, kteří je měli, nebo ti, kterým je taková stavba mohla vrátit.

Proto se nejčastěji objevovaly v bezprostřední blízkosti hostinců jako součást hostinských živností.

Posuňme se o století dále, do 19. století. Jak tehdy vypadala obyčejná kuželna?

Před hrací plochou (drahou) z **udusané hlíny** se slabou vrstvou přesátého písku, který se během hraní upravoval hráběmi, s postranními mantinely z prken přibitých na kůlech zaražených v zemi, **dlouhou asi 15 až 20 m a širokou asi 120 až 150 cm**, bylo do její podélné osy umístěno **náhozové prkno 25 až 30 cm široké a 400 až 500 cm dlouhé**. Na konci dráhy byl v zemi zapaščen čtvercový rám, jehož jedna úhlopříčka spadala do podélné osy dráhy. Na rámu byly namontovány plechové kotouče průměru 6 až 7 cm - ložiska pro kuželky. Náhozové prkno, hrací plocha i s ložiskovým rámem byly v jedné rovině. Asi 130 až 150 cm za ložiskovým rámem byla v celé šířce dráhy stěna k zachycení koule. Bývala vysoká asi 100-150 cm a různě upravena - např. z kůlů zaražených do země a propletených proutím, nejčastěji vrbovým nebo březovým. Nebo ze svislých trámů kývavě zavěšených na silném drátu, napjatém mezi dvěma pevnými, do země zaraženými kůly se vzpěrami na konci mantinelů. V úplně uzavřených kuželnách byla tato odrazová stěna zhotovena z polštářů vycpaných hoblinami, speciální travou, žíněmi apod. Odhozené koule se vracely k hráčům žlábkem. Již tehdy si na mnoha místech lámali hlavu, jak předejít obtížnému ručnímu stavění kuželek. Užívalo se dost jednoduchého mechanismu. Plátky, na kterých kuželky stály, byly provrtány a každá kuželka byla ve středu své paty upevněna poněkud tenčím, avšak pevným, lojem namazaným provázkem. Všechny provázky se pod kuželnami sbíhaly v jediný, který byl veden přes pevně uchycenou kladku. Po poražení kuželek nezbyvalo než silně zatáhnout za provaz. Důležité bylo nezapomenout následně uvolnit šňůry, aby mohly kuželky příštím hodem volně padat.

Kuželky byly v této vývojové fázi přesnější a při jejich tvarování na soustruhu se k výrobě používalo zvláště tvrdé a houževnaté dřevo, například habr. Soustružené koule byly jak z tvrdého dřeva, tak i z kořenů, a to buď domácího původu, nebo ze speciálních tvrdých dovážených dřev (lignum sanctum).

Zajímavé jsou varianty, jakými se rozvíjely kuželky v jiných zemích.

Například v Německu byla v minulém století rozšířena hra zvaná „Stosskegelspiel“, provozovaná na speciálním stole 150 cm dlouhém a 75 cm širokém. Devět přiměřeně velkých kuželek bylo rozestavěno do čtverce, poráženy byly

kulečnickovou koulí, která byla uváděna do pohybu tágem.

Anglická varianta s různým počtem kuželek (šest, osm či devět) postavených do jedné řady, stejně jako ruská varianta zvaná „gorodky“, již byly zmíněny.

Jinou vývojovou formu než všechny doposud popsané představuje přenosný kuželník, u nás známý jako „ruské kuželky“. V minulém století byl rozšířen nejvíce v Německu pod názvem „Wurfkegelspiel“. Koule je zavěšena na stojanu vysokém asi 2 m. Pod „šibenicí“ je čtvercový kovový rám pro 9 kuželek. Ještě dnes se s ním setkáváme, u nás nejčastěji v rekreačních střediscích.

Ve 2. polovině 19. století se hra v kuželky stává sportem provozovaným po celý rok. Vznikají úplně kryté, většinou zděné a vytápěné kuželny, vybavované postupně vším hygienickým příslušenstvím a zpravidla jednou hrací plochou - drahou.

A dnes?

Mistrovské soutěže dnes potřebují minimálně dvoudráhu pro disciplínu do 100 hodů. Běžně se však nyní stavějí čtyřdráhy a vícedráhy. Omezením je zpravidla finanční částka, potřebná pro stavbu. Bouřlivý rozvoj soutěží i velký a stále stoupající zájem o rekreační hru zajišťuje vytiženost všech kuželen. Paradoxně se mnohde omezují hodiny pro závodní hru, protože dráhy musí vydělávat pronájemem. Proto se staví ve velkých městech kuželkářské stadiony pro 6, 8 nebo více drah. V hospodářsky i kuželkářsky silných zemích i sportovní haly, v nichž je až 120 závodních drah, a to buď jednoho druhu, nebo i všech čtyř druhů, uznávaných mezinárodní kuželkářskou federací (FIQ). Uvedme jejich charakteristické znaky: stavební materiál, konstrukce a rozměry.

3.3 Charakteristické znaky kuželkářských drah a hracího materiálu

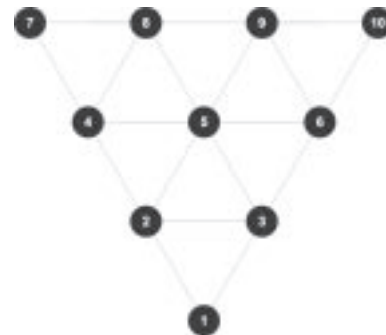
Původní **asfaltová kuželkářská dráha** má vytvořenou hrací plochu v celé délce (1950 cm, popřípadě 2065 cm, je-li stejný potah drah též v prostoru ložiskového rámu) a šířce 150 cm, v prostoru ložiskového rámu 170 cm, asfaltovým kobercem o síle 25 až 30 mm na upraveném betonovém podkladu. Před asfaltovým kobercem je v jeho podélné ose vestavěno do podlahy a dráhy náhozové prkno (550 x 35 x 7 cm). Úhlopříčky čtvercového rámu měří mezi středy krajních ložisek 100 cm a jedna z nich spadá do podélné osy dráhy. Na rámu je umístěno celkem 9 ložisek, a to čtyři v rozích rámu, čtyři ve středu stran a jedna ve středu úhlopříček.

U **žlabové dráhy** tvoří vlastní hrací plochu žlab široký 35 cm a 4,5 mm hluboký, vyhloubený v parketovém pásu 7 cm silném, uloženém na betonovém podkladu mezi zadním koncem

náhozového prkna a podlahou čtvercového ložiskového rámu, délka pásu je 23,5 m. Dno žlabu z úrovně náhozového prkna pozvolna klesá na 4,5 mm do vzdálenosti 75 cm tak, aby ve stejné vzdálenosti od konce žlabového pásu pomalu stoupalo do úrovně podlahy v prostoru ložiskového rámu. Dílce žlabového pásu mají stavěcí šrouby, aby jej bylo možno nastavit do vodovážné polohy v příčném směru, v podélném směru má žlab stoupání 10 cm na délce 28 m. Parketová podlaha mezi žlabovým pásem a postranními mantinely dráhy je pod úrovní žlabu, šířka dráhy mezi mantinely je 170 cm. Náhozové prkno a ložiskový rám jsou stejného provedení jako u asfaltové dráhy.

U **nůžkové dráhy** tvoří vlastní hrací plochu rovněž žlab oválné vyhloubený v parketovém pásu 7 cm silném, dlouhém 18 m, u náhozového prkna je žlab široký 35 cm, ale ve vzdálenosti 9,5 m od něho se vějířově rozšiřuje tak, že v rovině úhlopříčky čtvercového rámu je široký 125 cm (nůžkový tvar žlabu dává jméno dráze). Dno žlabu z úrovně náhozového prkna klesá do vzdálenosti 75 cm, v níž je žlab 3,5 cm hluboký, tuto hloubku má do vzdálenosti 87,5 cm od předního rohu, odkud opět stoupá a přechází do úrovně podlahy v prostoru ložiskového rámu. Dílce žlabového pásu mají stavěcí šrouby k ustavení žlabu do vodorovné polohy v příčném směru, v podélném směru má celá dráha i s náhozovým prknem a s podlahou ložiskového rámu a přepadovým trámcem stoupání 10 cm na 26 m. Mezi postranními mantinely dráhy, vzdálenými od sebe 170 cm a žlabovým pásem je parketová podlaha. I u této dráhy je náhozové prkno a ložiskový rám stejného provedení jako u asfaltové dráhy.

U **parketové dráhy** (bowling) tvoří vlastní hrací plochu parketový leštěný pás 106 cm široký, 1920 cm dlouhý, ve všech směrech vodovážně vyvážený. Po obou stranách parketového pásu a podlahy ložiskového rámu jsou u mantinelů 23 cm široké žlaby, jejichž dno je 4,5 cm pod úrovní hrací plochy. Celková šířka dráhy je tudíž 152 cm. Tutéž šířku má i náhozová plocha (tedy ne náhozové prkno, jako u předchozích drah) v délce 366 cm, vytvořená z parket, které nesmí být leštěny. Ložiskový rám pro 10 kuželek je tvaru

rovnostranného trojúhelníka, jehož jedna výška je v podélné ose dráhy a měří 792 mm. Vrchol trojúhelníka směřuje k závodníkovi. Domovem kuželen s těmito drahami je Severní Amerika, zdomácněla však i v evropských státech, zejména na severu (Anglie, Dánsko, Finsko a Švédsko). Po druhé světové válce bylo postaveno hodně těchto kuželen s parketovými drahami také v Německu. Také v Jižní Americe převládají kuželny s parketovými drahami.

V Evropě jsou stavěny nejčastěji klasické kuželny ve Francii, Německu, Švýcarsku, Rakousku a Maďarsku, zemích bývalé Jugoslaviie a Rumunsku. S nůžkovými drahami se shledáváme jen ve Francii a v Německu, se žlabovými jen v Dánsku a Německu.

Hracím náradím jsou vlastně **koule** a **kuželky**. O jejich vývoji bylo již psáno. Dnešní koule se vyrábějí výhradně z umělé hmoty. Pro hru do devíti kuželek i pro žlabkové a nůžkové dráhy mají průměr **160 mm** a váží **2800 až 2900 gramů**. Koule pro **parketové dráhy** mají **dva nebo tři otvory** pro prostřední prsty a pro palec, průměr je **218 mm** a váží **maximálně 7255 gramů**. Kuželky bývaly vyráběny z dobře vyschlého habrového dřeva, nyní jsou výhradně z umělé hmoty. Oba druhy kuželek mají příčný

průřez vždy kruhový. Profil kuželky (podélný řez osou) je stejný u kuželek pro asfaltové, nůžkové i žlabové dráhy, odlišný je u kuželek pro bowling. Hlavní rozměry a hmotnosti jsou:

kuželky pro bowling - výška 38,1 cm, průměr 131,5 mm, průměr základny 57 mm, váží 1360 až 1530 g;

kuželky pro ostatní dráhy - výška 400 mm, průměr střední části 100 mm, průměr základny 65 mm, váží 1750 až 1850 g.

Technický rozvoj se nevyhýbá ani kuželkám. Za posledních 20 let bylo uskutečněno mnoho změn a vylepšení v provedení drah, hracího materiálu, automatizaci i v pravidlech hry.

Změnil se materiál kuželekářské dráhy. Namísto špatně dostupného a obtížně zpracovatelného asfaltu se používá na potah drah umělohmotná pryskyřice - sadurit. Stále stejná černá barva asfaltových drah se tak rázem změnila dle přání majitele na zelenou, fialovou, modrou či oranžovou. Fantazii se meze nekladou. Dráhy jsou přesnější, jsou si více podobné a je zmenšena výhoda domácího prostředí. Změnily se i podmínky hry. Sadurit má trochu jiné mechanické vlastnosti a hra se, i když minimálně, liší od hry na asfaltovém povrchu. Změnila se ale i šířka dráhy na 170 cm. Po obou stranách saduritového povrchu jsou žlábkové odvádění koulí. Ulehčuje se tak práce automatickým stavěčům kuželek, které nemusí být vybavovány zařízením, které blokuje přičtení kuželek poražených koulí odraženou od bočního mantinelu. Žlábkové nejsou v prostoru kříže, aby se kuželky mohly odrážet od mantinelů.

Materiál kuželekářské dráhy byl vždy pokládán na dobře zpracovaný a dobře vyschlý beton. Zvláště v době saduritu byla suchost betonu nutnou podmínkou. Jen na světových šampionátech, kde se dráhy po skončení soutěží rozeberou, byla podkladem palubová podlaha. Hra na takové podlaze je trochu jiná než na pevném podkladě. Měkké došlapování na pružné podlaze také více šetří vazy a svaly. Proto se i stabilní dráhy na kuželnách začaly vyrábět litím saduritu na palubovou podlahu. Na MS v Praze byla i v této technologii provedena zásadní změna. Na přesně změřenou konstrukci z trámů byly položeny firmou Vollmer desky se saduritovým povrchem, které se již dále neupravovaly. Technologie se začala okamžitě používat i při stavbě kuželen.

Náhozová deska byla vždy tvrdým oříškem pro stavitele drah. Dřevěná deska 35 cm široká a 550 cm dlouhá se ve stanovených tolerancích obtížně vyrábí a ještě obtížněji usazuje a udržuje. Jako materiál bylo postupně vyzkoušeno tvrdé dřevo, konstrukce z dubových lišt, slepených a sešroubovaných a potom hoblovaných, dále překližka, umělohmotné desky i kovové pláty, navrchu vždy polepené linoleem. Takové desky, i když byla měřená délka zkrácena na 3,5 m, se vždy velmi obtížně a pracně vyrovnávaly. Nyní se náhozová deska vlastně vůbec nedělá. V hracím prostoru je pouze na palubové podlaze na příslušném místě nalepeno lino jiné barvy. Odpadá obtížné vyrovnávání. Rovina je dána předchozím vyrovnáním a změněním hracího prostoru při výrobě.

Významnou roli při hře hrála vždy osoba (stavěč), která po každém hodu vracela kouli hráči a postavila shozené kuželky. Pokusy o stavění mechanické byly prováděny dlouhou dobu, byly také zkonstruovány i vyrobeny různé druhy mechanických stavěčů kuželek, ať už na pohon ruční nebo strojní. U nás se začaly používat tyto stavěče ve větší míře na začátku sedmdesátých let minulého století. Během patnácti let jimi byly vybaveny prakticky všechny kužely.

Automatický stavěč kuželek je zařízení, které se umísťuje nad kuželky. Obvykle pomocí šňůr po každém hodu zvedne všechny kuželky nad ložiska, zastaví jejich pohyb v uklidňovači

a opět je spustí a postaví. První automatické stavěče byly vybaveny jen přepínačem pro hru do plných a do dorážky. Postupně se přidávaly další funkce : ruční i automatické přetěžovače pro pomoc při rozmotávání kuželek, indikace přešlapů, počítadla hodů a sražených kuželek, časomíra.

Vývoj se nezastavil a funkce automatických stavěčů se stále zdokonalují. Například časomíra se při prodlevě delší než 8 sec. při rozmotávání kuželek automaticky zastavuje a opětovně spouští až po jejich postavení. Automaty umožňují výběr z až 100 tréninkových programů. Řada firem dodává jako zvláštní příslušenství ukazatele rychlosti hodu či lokalizaci položení koule na desce. Totalizátory zobrazují nejen počet odehraných hodů a okamžitý výkon - součet na dráze, ale i průběžný součet ze všech odehraných drah. Nabízí i celkový součet výkonů všech hráčů - tedy aktuální stav utkání. Při přechodu z dráhy na dráhu se nemusí stavy přepisovat, přesun je automaticky zajištěn. Přesouvány jsou i tresty formou žlutých karet za přešlapy. Znamená to, že v souladu s pravidly se automaticky nepočítá výsledek za další chybný hod. Tisk zápisu o utkání zajišťuje automatizovaně tiskárna. Nezanedbatelnou výhodou automatických stavěčů kuželek je jejich spolehlivost a rychlost stavění.

Na MS ve Vídni v roce 1974 byly použity bezšňůrové stavěče pracující na stejném principu jako stavěče pro bowling. Po hodu a zaregistrování byly všechny kuželky staženy za prostor kříže, pásovým dopravníkem vyzvednuty do automatu, příslušně nasměrovány a přemístěny na určená místa. Následovalo postavení kuželek podle momentálně probíhající disciplíny, tzn. plná sestava či dorážková figura. Na každé dráze byly použity tři sady kuželek. Od té doby se bezšňůrových automatů prozatím nepoužilo pro složitý, drahý a nespolehlivý mechanismus.

Uplynulých 10 let se na principu automatů mimo stále se rozšiřujícího počtu volitelných funkcí mnoho nezměnilo. Trend zvyšování výkonů se projevil při úpravách závodních drah. Nejdříve došlo na mantinely v prostoru kříže a posléze i k úpravě vlastního povrchu kříže, vše s cílem zvýšit kinetickou energii kuželek po jejich sražení. Snahou je, aby kuželky více jezdily a porážely další. Využívá se chemických přípravků zvyšujících viskozitu povrchu kříže i kuželek. Nevýhodou je, že se tyto přípravky v průběhu hry nanášejí na koule, které se pak špatně drží. Hráč má dojem, že kouli není schopen ovládat, že mu vyjždí z prstů.

Na MS v Celje spatřila světlo světa nová teorie. Extremní klouzavost kříže byla mírně eliminována, ale dráhy byly po celé délce speciálně upraveny tak, aby potlačily rotaci koule. Hra se poněkud zjednodušila, očividně bylo snadnější udržet rovný hod a jeho přesný směr.

Nejméně změn doznala od začátku závodní hry kuželekářská koule. Původně hnědá dřevěná, později hnědá umělohmotná, však zkrásněla. Její výrobci popustili uzdu fantazii a používají širokou paletu barev, včetně stříbrné či zlaté metalizy. Přesný, nádherně leštěný povrch je samozřejmostí.

3.4 Kuželky jako sportovní disciplína

Čistě sportovní charakter získaly kuželky v okamžiku, kdy se prosadily vícehodové disciplíny. Zpočátku šlo o hru 50 hodů do plných, později 100 hodů do plných. Vývoj se potom na relativně dlouhou dobu ustálil na 100 resp. 200 hodů sdružených, zahrnujících hru do plných i hru dorážkovou.

Přelom 20. a 21. století přinesl výraznou změnu do struktury soutěží. S cílem zatraktivnit kuželkářský sport divácké veřejnosti se prosazují změny ovlivňující nejen do té doby ustálené počty hodů, ale i vyhodnocování kuželkářského soutěžení.

Obecně datujeme vznik kuželkářského sportu jako standardu hry do kuželek do období, kdy začal být řízen z jednoho centra, které bylo garantem sportovní platformy hry, výkladu jednotných pravidel a organizačního zajištění soutěží.

První sportovní organizací na evropském kontinentu byl **Deutscher Kegelnbund**, který byl ustaven v roce 1885 v Drážďanech a řídil soutěže na celém území tehdejšího Německa.

V červnu roku 1926 byla ve Stockholmu založena mezinárodní kuželkářská asociace **International Bowling Associaton** (IBA), sdružující zpočátku 13 zemí.

Nárůst výkonů a stále překonávání rekordů je světovým trendem ve všech sportech. I v kuželných se chce divák bavit a vidět hezké výkony, chce aby padalo mnoho hodových devítek. Trénovanost hráčů a jejich dovednost se velmi zvýšily. Velký pokrok zaznamenáváme v technickém vybavení kuželen či finální úpravě drah. Běžně se docilují výkony v minulosti nevídané. Na posledních MS, na nichž se hrála disciplína 200 hs, bylo docilováno mnoha výkonů přes 1000 bodů. 6000 bodů pro družstvo mužů nezřídka nezajišťovalo medaili. Uvědomme si ale, že i tato fantastická čísla jsou jen kousek za polovinou možného maxima. Není tedy divu, že se šéfové WNBA FIQ zajímají o zlepšení podmínek pro hru tak, aby se možnosti vysokých výkonů ještě více zvyšovaly. Zejména nejsilnější kuželkářská země, SRN, se velmi silně angažuje v inovaci technické části pravidel, změně rozměrů kříže a v úpravě tvaru kuželek. Snahou je nalákat diváky nejen na vysoké výkony, ale i

atraktivnější a kratší disciplíny. To byl jeden z důvodů, proč byly zavedeny soutěže ve "stodvacítkách" či tandemy a sprint.

3.5 Vývoj kuželkářského sportu u nás

Na území Čech a Moravy se již v 19. století kuželky značně rozšířily. Počátkem 20. století vznikaly v tělocvičných objektech kuželníky. Punc zábavného tělocviku přecházel do soutěživosti. Zvláště po skončení 1. světové války zaznamenáváme bouřlivý růst jejich popularity. Tvořily se kuželkářské kroužky, které mezi sebou začaly soutěžit. Vypisovaly se veřejné soutěže, pořádaly turnaje s jinými kroužky. Zpočátku z blízkého okolí, později z celého území Čech a Moravy.

Mezi nejagilnější patřily kroužky **KK Malá Říčka, KK Vltavan, KK Český Lev, KK SKEP, KK Ahoj, KK Sibiř, KK Medvědi, KK Dřevorubci, KK Kulihrášek** a další např. v Praze, Plzni, Hradci Králové, Horním Růžodolu a jinde.

Logickým vyústěním nemohlo být nic jiného než ustavení řídicích orgánů a vznik prvních norem kuželkářského sportu.

Těmto snahám velmi nahrávala i skutečnost, že jsme neměli přímé zastoupení v mezinárodní kuželkářské asociaci IBA, neboť zastupováním Československa byl od roku 1931 pověřen německý kuželkářský svaz.

V roce 1936 se v nuselské restauraci Na Paloučku v Praze při zahájení soutěže „O stříbrnou kuželku města Prahy“ sešel překvapující počet pražských i mimopražských nadšenců. Z iniciativy několika z nich byl ustaven přípravný výbor a 11. ledna 1937 se ve vinohradském Radiopaláci konala ustavující Valná hromada, jejímž završením bylo vyhlášení **Asociace československého sportu kuželkářského (AČSK)**. V čele prvního vrcholného orgánu stanul **Pavel Varsik**. Asociace zpracovala stanovy, které schválil Zemský úřad ČSR. Na jejich základě získaly kuželkářské kluby a kroužky registraci a pevné organizační začlenění. 11. leden 1937 je oficiálním datem vzniku organizovaného kuželkářského sportu u nás.

K datu 1. dubna 1937 registrovala AČSK 620 členů z 31 klubů, které se zpočátku rekrutovaly hlavně z Prahy. Je zajímavé, že již 15. května téhož roku vyšlo v redakci **Karla Kavalíra** i první číslo časopisu „**Kuželkářský sport**“. I když bylo zprvu těžké přesvědčit mnoho lidí o tom, že z hospodského sportu se stane sport s pravidelnými soutěžemi, první Mistrovství ČSR v kategorii jednotlivců na 100 hodů do plných se uskutečnilo již v roce ustavení AČSK a zúčastnilo se ho 129 hráčů. Jeho zásluhou byla zlomena přetrvávající averze k vícehodovým disciplínám. Pro rok 1938 vypsal AČSK Mistrovství ČSR v disciplíně 200 hodů do plných a soutěž pro pětičlenná družstva v disciplíně 100 hodů do plných. Pořadatelem byl I. kuželkářský klub Karlín. Zúčastnilo se ho 150 závodníků a hrálo se na asfaltové jednodráze. Prvním mistrem na 200 hodů do plných se stal výkonem 1104 bodů Robert Červený z I.KK Karlín.

V témže roce byla Asociace československého sportu kuželkářského přijata jako představitel nového sportovního odvětví za mimořádného člena Československého všesportovního výboru a také za člena mezinárodní organizace **IBA** (International Bowling Association).

Na druhé Valné hromadě AČSK dne 3. dubna 1938 v Praze Záběhlicích, kde byli přítomni zástupci klubů z Mladé Boleslavi, Kladna, Jičína, Plzně, Liberce, Hradce Králové a Brna, bylo rozhodnuto ustavit zemské svazy. Vznikly tak **Svaz českých kuželkářů (SČK)** se sídlem v Praze, **Svaz moravských kuželkářů (SMK)** se sídlem v Brně a **Slovenský amatérský svaz kolkárov (SAZK)** se sídlem v Bratislavě.

Po německé okupaci Československa v březnu 1939 byla násilně zrušena AČSK a vznikl **Svaz českých kuželkářů (SČK)** jako protiváha německého kuželkářského svazu v protektorátu. Na Moravě byla zřízena komise SČK a na Slovensku pracoval s omezeními i nadále SAZK. V roce 1941 ustavil SČK nižší organizační články – župy.

Rok 1942 je význačnou skutečností, že SČK poprvé vypsal mistrovskou soutěž ve velmi náročné disciplíně 200 hodů sdružených pro dvoudrážové kuželny. Mistrem se stal Václav Pihrt výkonem 832 bodů.

Válečná léta byla navzdory persekucím významná i pro kuželkářskou legislativu. V roce 1943 byly SČK schváleny a vydány sportovní, přestupní a trestní řády kuželkářského sportu.

Zpočátku byly organizované kuželky jen doménou mužů. Ženy se zúčastňovaly soutěží jen sporadicky. I když v tomto

okamžiku trošku předběhneme historii, sluší se poznamenat, že k prolomení tohoto stavu došlo v roce 1953, kdy byla vypsána jednorázová celostátní soutěž – **Mistrovství ČSR na 100 hs** pro jednotlivkyně (viz obrázek vpravo - dle pamětníka údajně právě z MČR žen 1953) a v následujícím roce i pro šestičlenná družstva žen.

Poválečná léta zaznamenávají ustavení vrcholové celostátní organizace na sněmu v Brně v říjnu 1946.

V **Československé asociaci kuželkářského sportu** (ČAKS) se sídlem v Praze byli opětovně zastoupeni kuželkáři z Čech, Moravy i Slovenska. Pod předsednictvím **JUDr. Otakara Kádnera** opět pracovaly i zemské svazy – SČK, SMK a Zváz amatérských slovenských kolkářův (ZASK), které řídily činnost žup ve svých oblastech.

V červnu roku 1948, po sjednocení tělesné výchovy a sportu, byl kuželkářský sport začleněn do nové jednotné tělovýchovné organizace Sokol se sídlem v Praze, při níž byl současně ustaven kuželkářský odbor.

Vrcholové kuželkářské orgány posléze několikrát měnily název. Od roku 1952 **Ústřední kuželkářská sekce při SVTVS** (Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport), od roku 1957 **Ústřední kuželkářská sekce při ÚV ČSTV** (Ústřední výbor Československého svazu tělesné výchovy), od roku 1969 **Výbor kuželkářského svazu při ÚV ČSTV**.

V roce 1969 se uskutečnily ustavující konference **Českého kuželkářského svazu a Slovenského kolkářského svazu**. Od roku 1990 do roku 1993 byl vrcholným orgánem **Česko-slovenský kuželkářský svaz**. V českých zemích byl ustaven **Moravsko-**

slezský kuželkářský svaz (MSKS), zatímco na Slovensku nepřerušil práci **Slovenský kolkářský svaz** (SKZ).

Novodobou historii můžeme začít odpočítávat rokem 1993, kdy vstupuje na scénu dějin nový státní útvar – Česká republika. 18. dubna 1993 spatřil světlo světa v Ústí nad Orlicí **Českomoravský kuželkářský svaz** (ČMKKS), jehož předsedou se stal **Vladimír Tlamka**. V témže roce zanikají oba zemské svazy – Český i Moravskoslezský. V průběhu let se pod křídla ČMKKS nenápadně včlenil i rozvíjející se bowlingový sport. Soužití dvou rozdílných disciplín – kuželek a bowlingu – dostalo řád na Valné hromadě dne 2. června 2001. Rozhodnutím delegátů zanikl ČMKKS, aby se narodila **Česká kuželkářská a bowlingová federace** (ČKBF), která zastřešuje dva samostatné orgány, kterými jsou **Česká kuželkářská asociace** (ČKA) a **Česká bowlingová asociace** (ČBA). Prezidentem ČKBF byl zvolen **Vladimír Tlamka**, prezidentem ČKA **Zdeněk Jaroš**.

Stojí za to připomenout si, kdo a kdy stál v čele vrcholných kuželkářských orgánů od roku 1948.

Československá asociace kuželkářského sportu:

Jan Sprinzel (1948-1951), Jan Malena (1951-1952), Josef Směkal (1952-1960), Antonín Cihlář (1960-1973), Josef Habřina (1973-1983), Ing. Antonín Krajča (1983-1987), Miloš Navrkal (1987-1988) a Stanislav Kubánek (1988-1993).

Český kuželkářský svaz:

Josef Schulz (1969-1977), Miloš Navrkal (1977-1987), Jiří Patzak (1987-1990), Antonín Cihlář (1990-1993) a Ing. Jiří Jančálek CSc (1993-1994).

Moravskoslezský kuželkářský svaz:

Slavoj Kotačka (1990-1991) a Vladimír Tlamka (1991-1994).

Českomoravský kuželkářský svaz:

Vladimír Tlamka

Česká kuželkářská a bowlingová federace

Vladimír Tlamka (od roku 2001)

Česká kuželkářská asociace

Zdeněk Jaroš (2001-2005) a ing. Jiří Jančálek, CSc. (od roku 2005).

3.6 Historie našeho postavení na mezinárodním fóru

V době ustavení Asociace československého sportu kuželkářského v lednu 1937 byla jedinou mezinárodní autoritou International Bowling Association (IBA), která se specializovala především na organizování bowlingu. Kuželkářskému sportu na asfaltových drahách nevěnovala téměř žádnou pozornost. Její stabilitu navíc velmi poznamenala 2. světová válka. V roce 1945, kdy dochází k renezanční činnosti IBA, se probouzí a aktivují nadšenci kuželek ve snaze organizovat i svůj sport na poli mezinárodním. Velká agilita zdobí i československé funkcionáře. Úsilí je korunováno v roce 1947 úspěchem v podobě ustavení výkonného výboru v rámci IBA, který začíná řídit a organizovat kuželkářský sport na asfaltových drahách. Do čela výboru je zvolen zástupce ČSR JUDr. Otakar Kádner.

Následné roky stále více odhalovaly, že struktura IBA ne zcela vyhovuje potřebám rozvoje kuželkářského sportu. Logickým závěrem bylo ustavení Mezinárodní kuželkářské federace **FIQ – Federation International des Quillers** na jednání v Hamburku v roce 1952. Po prvním kongresu v Mnichově v listopadu téhož roku stál v čele FIQ Švýcar Adolf Oesch. FIQ pracovala ve čtyřech sekcích – jedné desítkuželkové, která sdružuje příznivce bowlingu reprezentované WTBA (World Tenpin Bowling Association), a třech devítikuželkových, jejichž vrcholným orgánem je **WNBA (World Ninepin Bowling Association)**. Tři devítikuželkové sekce definuje typ hracích drah. Devítikuželková sekce, dnes **Classic (NBC)**, spravuje hru na drahách zcela hladkých. **Nůžková** sekce **Schere** používá dráhy, které mají za náhozovou deskou asi pětimetrový mělký žlábek, na nějž plynule navazuje hladká část. **Žlábkovou** sekci **Bohle** charakterizuje žlábek v šířce náhozové desky po celé délce dráhy od náhozové desky až k nejbližší kuželce.

Vedení asfaltové sekce (NBC) bylo v počátcích svěřeno Jugoslávčům. Československo se stalo členem FIQ na

kongresu v Curychu v roce 1953. V tomto období jugoslávští představitelé vlivem problémů ve vlastní zemi nenaplnily představy členských zemí na řízení NBC. Logickým důsledkem byly změny v exekutivě na vídeňském kongresu v roce 1954. Do prezidia asfaltové sekce byli jmenováni tři českoslovenští zástupci – **Josef Smékal** do funkce předsedy, **Jaroslav Rázek** do funkce sportovního referenta a Jan Boor do funkce sekretáře. Kongres v Saarbrückenu v roce 1955 jmenované oficiálně zvolil a potvrdil ve funkcích.

V roce 1961 je po kongresu ve francouzském Strasbourgu vystřídali **Antonín Cihlář** ve funkci předsedy, **Rudolf Suchý** ve funkci sportovního referenta a ve funkci sekretáře byl potvrzen **Jan Boor**. Po kongresových volbách v roce 1973 v Dublinu působil ve funkci předsedy komise rozhodčích **Oskar Saga**. Vedení asfaltové sekce NBC bylo v rukách československých funkcionářů až do roku 1975. Potom až do roku 1992 se aktivně podílel na řízení této sekce v čele komise rozhodčích Oskar Saga. Výrazný diplomatický úspěch zaznamenala Česká republika v roce 1997. Kongres WNBA zvolil do funkce víceprezidenta pana **Vladimíra Tlamku**. V této funkci byl potvrzen ve volbách na kongresu v Augsburgu v listopadu 2003.

3.7 Trenérská činnost

Činnost trenérů, tak jako všech, kdo se okolo kuželek pohybovali nebyla v počátcích sportu nijak organizována ani podchycena. Popis hodu, ale i např. oblečení, různé pokyny a rady, byly zveřejňovány v časopise *Kuželkářský sport*, později *Kuželky*. Reprezentační týmy vybírali a v utkáních vedli většinou členové předsednictev asociace.

V roce 1952 byla ustavena Ústřední trenérská rada. Jejím úkolem bylo vypracování metodické směrnice a pokynů pro soustavnou celoroční práci trenérů a řízení trenérských rad v krajích. Později byly trenérské rady přejmenovány na trenérskometodické komise, bylo tak lépe vystiženo jejich poslání. Přípravou reprezentantů na mistrovství světa byly pověřovány realizační týmy.

První samostatné školení trenérů (instruktorů) uspořádala Ústřední kuželkářská sekce v roce 1953 v Opavě. Bylo týdenní a vyškolení trenéři-instruktory měli povinnost lektorsky zajišťovat školení trenérů v krajích. Od roku 1953 také pracovaly po vzoru ústřední kuželkářské sekce trenérské rady i v krajích.

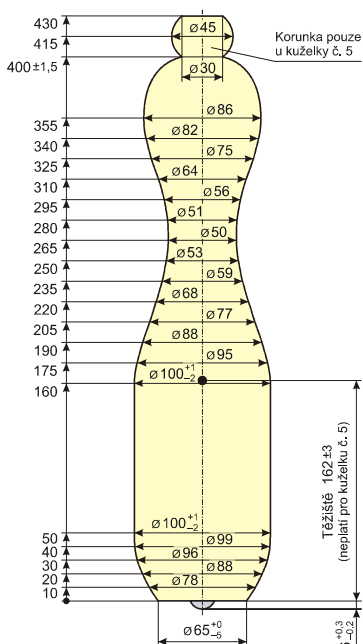
Od roku 1953 do roku 1991 bylo postupně vydáno několik metodických příruček, které se zabývaly všemi povinnostmi trenéra, od rozcvičky přes speciální trénink, regeneraci a rehabilitaci až po právní odpovědnost trenéra. Vzestup výkonnosti našeho sportu je zcela jistě spojen i s jejich existencí.

Vlevo obrázek běžné dvoudráhové kuželny - povrch asfaltový, rozběžiště - bukové kostky zalité asfaltem (1954).

Obrázek cca z roku 1949 - nástup hráčů. Nezbytností byly dlouhé světlé kalhoty.

Na obrázku kuželna s nůžkovými (schere) drahami. Vlevo a vpravo vidíte dva používané typy kuželek na drahách. Vlevo je ta dnes už klasická a vpravo nový typ tak trošku připomínající kuželku pro bowling.

